

THE ROLE OF SPEECH IN THE DEVELOPMENT OF A CHILD'S PERSONALITY

Maxmudov Xurshid Shuxratovich
Maxsus pedagogika kafedrasi o'qituvchisi

Boymatova Mubinaxon Axrorjon qizi
Logopediya yo'nalishi talabasi

Abstract

This article highlights the role and importance of speech in the formation of a child's personality. Speech, as one of the main psychic functions of a person, is directly related to the child's thinking, perception, memory, social communication and emotional development. Speech is also analyzed as a means of expressing the child's personal experience, adapting to the social environment and effectively communicating with others.

Keywords: Child's personality, speech development, communication, psychological development, thinking, language, socialization, vocabulary, emotional development, pedagogical influence, thinking, preschool education, cognitive processes, communicative skills.

Introduction

BOLA SHAXSINI RIVOJLANISHIDA NUTQNI ROLI

Maxsus pedagogika kafedrasi o'qituvchisi
Maxmudov Xurshid Shuxratovich
Logopediya yo'nalishi talabasi
Boymatova Mubinaxon Axrorjon qizi

Annotatsiya

Mazkur maqolada **bola shaxsining shakllanishida nutqning o'rni va ahamiyati** yoritilgan. Nutq insonning asosiy psixik funksiyalaridan biri sifatida bolaning **fikrlash, idrok, xotira, ijtimoiy muloqot va emotsional rivojlanishi** bilan bevosita bog'liqligi ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, nutq bolaning **shaxsiy**

tajribasini ifodalash, ijtimoiy muhitga moslashish va atrofdagilar bilan samarali aloqaga kirishish vositasi sifatida tahlil qilingan.

Kalit soʻzlar. bola shaxsi, nutq rivojlanishi, muloqot, psixologik rivojlanish, tafakkur, til, ijtimoiylashuv, soʻz boyligi, emosional rivojlanish, pedagogik taʼsir, fikrlash, maktabgacha taʼlim, kognitiv jarayonlar, kommunikativ koʻnikmalar.

Goʻzal va nafis nutq madaniyatining ibtidosi koʻhna Sharqda juda qadim zamonlarga borib taqaladi. Maʼnoli va bejirim gapira bilish maqbul va nomaqbul ohanglarni ilgʻay olish soʻzning munosib oʻrnini farqlay bilish, nutqiy fahmu farosat, nutq odobi kabi fazilatlar Turonda inson umumiy axloqining tayanch ustunlaridan sanalgan.

Ulugʻ ajdodlarimiz Yusuf Hos Hojib: “Odobning boshi tildir”, deb bejiz aytmagan. Xalqimizning ogʻzaki va yozma soʻz xazinasidagi nutqiy xulqqa oid bunday pur maʼno hikmatlarning sanab sonogʻiga yetish mushkul. Milliy jamiyat va umuminsoniy qadryatlar, milliy oʻzlik, idrokning sobitligi milliy ong va tafakkur, milliy gʻurur va iftixor, vatanga muhabbat va istiqlolga sadoqat kabi maʼnaviy kamolatning oʻzagini tashkil etuvchi tushunchalarni atrof muhitdan ayri holda tasavvur etib ham boʻlmaydi.

Chinakam nutq madaniyati tilni ongli idrok etish asosida shakllantiradi. Nutq madaniyati jamiyat maʼdaniy-maʼrifiy tarqiyotning, millat maʼnaviy kamolatning muhim bosqichidir va zaruriy belgisidir. Haqiqiy maʼnodagi madaniy nutq shaxs umumadaniy saviyasining favqulotda muhim unsurlaridan biridir. Shuning uchun ham mamlakatimizda maʼnaviy maʼrifiy islohotlar davlat siyosatining ustuvor yoʻnalishi deb eʼlon qilingan bugungi kunda nutq maʼdaniyati masalalari, farzandlarimizning nutqiy maʼdaniyat koʻnikmalari va malakalarini oshirish, taʼlim jarayonlarining barcha bosqichlarida maʼdaniy nutq muammolarini yetarli darajada nazarda tutish har qachongidan ham dolzarblik kasb etganligi bejiz emas. Nutq maʼdaniyati tildan bimalol maqsadga oʻrta muvofiq tarzda foydalana olishni taʼminlaydigan koʻnikma malaka va bilimlarining jami demakdir.

Nutqning maʼdaniyatligini taʼmin etadigan toʻgʻrilik, aniqlik, mantiqiylik, ifodalilik, boylilik (rang-baranglik), soflik kabi bir qancha sifatlar mavjud. Ana shu kommunikativ sifatlarning barchasini oʻzida mujassamlashtirgan nutq madaniy hisoblanadi. Nutqning toʻgʻriligi, yaʼni uning adabiyoti mezonlari (talaffuz, soʻz urgʻusi, soʻz yasalishi, marfalogik, sintaktik, uslubiy mezonlar) ga qatʼiy mosligi

ma'daniy nutqning asosiy markaziy sifatidir. Ammo har qanday to'g'ri nutq ma'daniy bo'lavermaydi, u zikr etilgan boshqa kommunikativ sifatlarga ega bo'lgandagina chin ma'nodagi ma'daniy nutq rutbasini ola biladi.

Millat bolasini qutqarmoq ishtiyoqi bilan yonib yashagan bobomiz Abdurauf Fitrat bunday degan edi:

“Ma'lumki, odam birinchi tarbiyani onasining bag'rida oladi. Shu narsa muqarrarki, ana shu birinchi tarbiya (oila tarbiyasi) tarbiyaning eng muhim bosqichi hisoblanadi. Uning ta'siri odam tabiatiga mustahkam o'rnamshadi. Shaxs ruhiyati, axloq javhari va ofatlari bolaligidanoq shakllanadi”. Besh olti yoshgacha odamlar bilan muloqotda bo'lmasdan o'sgan bola keyin nafaqat tilni bilish, hatto nutq tovushlarini to'g'ri talaffuz qila olish qobiliyatidan ham mahrum bo'ladi. “Kishi so'z eshitmak bila suxango'ylik hosil qila bilishini dalilab berar ekan, Kaykovus o'zining mashhur “Qobusnoma” kitobida shunday deydi:”... Agar bir o'g'lon onadan tug'ilsa, unga yerining ostidan bir joy qilib, sut berib,ul joyda parvarish qilsalar, onasi va otasi unga gapirmasalar, u o'g'lon hech kishining so'zini eshitmasa, ulug' bo'lg'onda lol (soqov) bo'lur”.

Shuning uchun ham til zavqi, madaniy nutq sezgisi va so'z sevgisi borasidagi ilk tarbiya oilada, bola bir-ikki so'zi “chug'urlash” baxtidan quvongan-sarmast bo'lgan paytdanoq boshlash kerak.

Nutq ma'daniyati muommolarini ilmiy asosda o'rganishni yanada chuqurlashtirish ham bugungi kunda alohida dolzarblik kasb etadi. Mustaqillik sharofati bilan erkin taraqqiyot yo'liga tushib olgan tilimizning o'z tabiatiga hos mezonlarini tayin etish, unutilgan boyliklarini tiklash, bir necha ming yillik madaniyatimiz tarixidagi nutqiy odob ananalarining o'rganish, so'zni benazir ne'mat sifatida ardoqlagan ulug' ajdodlarimizning ulkan merosini bor bo'yicha ko'rsatib berish ayni soha mutahassislari oldida turgan muhim vazifalaridir.

Yuqorida zikr qilingan fikrlardan xulosa qilib aytish mumkinki, maktabgacha ta'lim yoshidagi bola shaxsini shakllantirishda unumli nutqning to'g'ri rivojlantirilishi muhim ahamiyati kasb etdi.

Shu boisdan ham davlatimiz maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning nutqini ravon va mukammal bo'lishiga nutq madaniyatini shakllantirishga katta e'tibor bermoqda. Aynan logopediya fani yuqorida aytib o'tilgan maqsadlarni amalga oshirishdek murakkab vazifani bajarishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan.

Logopediya fanining obyekti bu nutq kamchiliklari ega bolalardir. Shunga ko'ra logopediya maxsus pedagogika fani tartibi sifatida nutqdagi kamchilik sabablari va ularning oldini olish tuzatishni yo'llarini o'rganadi.

Logopediya masalalari dastlab (XVII asrda) surdapedagogika sohasida o'rganilgan. XIX asrning 2-yarimidan boshlab nutqdagi kamchiliklarni o'rganishga mustaqil ravishda, meditsina nuqtai nazarida yondasha boshlanadi. Nutq faoliyatining tabiati halqadagi ilmiy tasavvurlarning kengayishi va bu sohada olib borilgan tadqiqotlar natijasida logopediya yo'nalishi tubdan o'zgaradi, unda pedagogik mazmun birinchi o'ringa qo'yiladi. Hozirgi zamon logopediya fanida insonning nutq faoliyati tabiati xususiyatlarining psixik faoliyatga ta'sirini o'rganishga alohida ahamiyat beriladi. Zero nutq markaziy nerv sistemasi bajaradigan eng muhim ruhiy funksiyalardan biri bo'lib, u boladagi ruhiy jarayonlarning tarkib topishiga va bolaning umumiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Nutq kamchiliklari esa bolaning ruhiy va jismoniyva ruhiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Nutq kamchiliklari gapiruvchi shaxsning nutq faoliyati normal holda ishlayotgan ruhiy fiziologik mexanizmlarning zaiflashuvi bilan bog'liq holda ma'lum til muhitida qa'bul qilingan adabiy til normalaridan chetga chiqishi bilan belgilanadi. Adabiy tilda qa'bul qilingan nutq miyorida biroz bo'lsa ham chekinish nutq nuqsoni deb hisoblanadi. Kommunikativ nazaridan qaraganda nutq bu'zilishlari, bu aloqa vositasining bo'zilisidir. Shuning uchun logopedik tadqiqotlarda talaffuzdagi nuqsonlar bilan bir qatorda nutqning leksik-grammatik taraqqiyoti ham o'rganiladi.

Nutq kamchiliklari paydo bo'lishi, tabiati, psixik taraqqiyotga ta'siri jihatidan turlichadir. Ular bilish jarayonini atrofdagi kishilar bilan muomalani qiyinlashtiradi. Natijada bola tortinchoq bo'lib ruhiy taraqqiyotda o'z tengdoshlaridan ortida qolishi mumkin.

Logopedik mashg'ulotlar jarayonida lug'at boyligini rivojlantirish, so'zning ma'nosi mazmunini idrok etish, nutqning leksik tomonining shakillanishi bola bilim jarayonining rivollinishida katta ahamiyatga ega. Chunki so'z nafaqat muomala va shaxslararo munosabat vositasi, balki tafakkur rivojlanishining asosiy negizidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Madinakhan, M., & Odinakhan, R. (2023). STAGES OF UPBRINGING AND DEVELOPMENT OF SPEECH-IMPAIRED CHILDREN IN THE FAMILY. American Journal of Interdisciplinary Research and Development, 16, 33-37.
2. Maxmudova, M., & Xasanova, I. (2023). DIZARTRIYA NUTQ BUZILISHI TOVUSHNING TALAFFUZ TOMONIDAN BUZILISHI SIFATIDA. Interpretation and researches, 1.
3. Madinakhan, M., & Iroda, K. (2023). SPECIFIC FEATURES OF DYSARTHRIA SPEECH DISORDER IN CHILDREN WITH SPEECH DEFICIENCY. American Journal of Interdisciplinary Research and Development, 16, 42-45.
4. Saule, Z., & Sobirxonovna, M. M. (2023). DISRUPTION OF SPEECH, WHICH IS NOT VISIBLE IN RETARDATION OF MENTAL DEVELOPMENT. Academia Science Repository, 4, 46-50.
5. Madinakhan, M. (2023). THE THEORETICAL SIGNIFICANCE OF THE DEVELOPMENT OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE TUTOR OF A SPECIAL EDUCATIONAL INSTITUTION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(11), 353-356.
6. Shukhratovich, M. K. (2023). WAYS TO OVERCOME SPEECH DEFECTS IN THE EDUCATION OF PARALYZED CHILDREN. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(11), 348-352.
7. Xurshid, M. (2023). Maxsus yordamga muxtoj bolalar va o'smirlarni ijtimoiy rehabilitatsiyasida oilaning roli. Confrencea, 12(12), 338-342.
8. Xurshid, M. (2023). Rivojlanishida nuqsoni mavjud bolalar oilalarida oilaviy munosabatlarning rivojlanishi davrlari. Confrencea, 12(12), 332-337.
9. Xurshid, M. (2023). Maxsus yordamga muxtoj bolalar oilalari bilan olib boriladigan psixoterapevtik ish. Confrencea, 12(12), 326-331.
10. Khurshid, M. (2023). Views Of Eastern Thinkers On The Education Of Children With Special Needs. JournalNX, 9(11), 210-215.